

KİTAP TANITIM VE DEĞERLENDİRMESİ

Ahmet CEYLAN

Yrd.Doç.Dr., Mardin Artuklu Ün., Felsefe Bölümü

Dr. Mehmet Sait TOPRAK, *Talmûd ve Hadîs: Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012, XXIII+500 s.

Sait Toprak'ın çalışması, Talmûd ve Hadîs arasında müstakil olarak yapılan ilk araştırma özelliğine sahip bir çalışmadır. Bu açıdan bakıldığında çalışma, çok orijinal ve oldukça zor bir alanda yapılmıştır. Araştırma Türkçe olmakla birlikte, klasik kaynakları bakımından Arapça, İbranice ve Âramîce, çağdaş kaynaklar için de İngilizce'yi bilmeyi zorunlu kılmaktadır. Araştırma, semâvî kitap geleneğinin ilki olan Yahudilik ve sonuncusu olan İslâm'ın ilahî vahiy olarak kabul edilen Tora/Tevrat ve Kur'ân'ın yanında bunların açıklaması mahiyetindeki Talmûd ve Sünneti teorik-usûl çerçevesinde geliştirilen bir metotla karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Eser, *sözlü* olarak uzun bir zaman ağızlarda ve belleklerde yaşatılan, sonradan *yazılılığın* sınırlarına mahkum edilen Talmûd'u yani Sözlü Tora'yı, ve Hadîs'i yani *Sünneti* 'Giriş' mahiyetinde *mukayeseli bir metotla ele alma çabasıdır*.

Orijinal halleriyle büyük ölçüde şifahî çabanın ürünü olan Talmûd ve Hadîs'in her ikisi, tarihi süreç içerisinde yazılı hale gelmekle kalmamış, kendi içerisinde pek çok ilim dalına konu olmuş, karmaşık disiplinler ihtiva eden iki kompleks alan oluşturmuşlardır. Araştırmacının ifadesiyle, "*Talmûd ve Hadîs her ikisi de biri ötekini aratmayacak derinlikte okyanuslardır. İki büyük okyanusta yüzmeye çalışan, yüzmeyi öğrenebilmenin yorgunluğuyla acı sular yutmak zorunda kalan dalğış adayı, gördüğü incilerden dolayı da acı suları*

tatlı şerbet diye kana-kana içmiş; ancak 'Bütün başlangıçlar güçtür' bilinciyle boğulmamaya gayret etmiştir” (s. XXII-XXIII)

İnanç, kültür, dil, gelenek, yerellik, evrensellik gibi unsurlardan dolayı farklılaşan bu iki okyanusu, zıtlaşma veya birini diğeri ile karşı karşıya getirme şeklinde değil; aksine uygun bir metotla mukayese etme metodu tercih edilmiştir. Bu nedenle yazar, karşılaştırma yöntemiyle 'inşâî/yapılandırmacı' olma karakteri ve hedefinden ötürü, Yahudilik ve İslâm'ın birbirinden etkilenip etkilenmediği hususunda; her iki dinden kimi bilim insanlarının sergilediği *savunmacı* ya da *genellemeci* tutumlara müdahil olmamayı metot olarak kabul etmiştir.

Hadîslerin rivayet teknikleri ile aktarılması, sonradan yazıya geçirilme aşamaları ve ardından nass halini alan *Sünnet* ile *Yahudi Sözlü Rivayeti*, *Geleneği*, *Töresi* ve de *Tora*'sı olan Talmûd mukayese edilip kritik yapılmıştır. Dolayısıyla araştırma, sadece Hadîs Usûlü ve Tarihi kaynakları ile sınırlandırılmamış, aynı zamanda dilbilim, felsefe, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, hermenötik ve diğer sosyal bilimlerin verilerinden hareketle kapsamlı ve prizması geniş bir açıdan disiplinler arası bir metotla, bilimsel tarafsızlık ilkesine bağlı olarak yapılmıştır.

Çalışma iki giriş (1-12) ve beş bölümden oluşmaktadır. Birinci Girişte, araştırmanın konusu, sınırları, kaynakları ve yöntemi ele alınmaktadır. İkinci Girişte ise sözlü ve yazılı rivayetin temel problemlerine değinilmektedir. Bu bağlamda rivayet, râvî ve senedin yanında belki bundan daha önemlisi metin tenkidinin önemine vurgu yapılmıştır. Böylece Hermenötik, Psikoloji, Sosyoloji, Dilbilim... gibi bilimlerin verilerinden de yararlanılarak *Hadîs Tenkidi Bilimi*'nin kurulması önerilmektedir.

Birinci Bölümde (13-55) *Sözlü Rivayette 'Yazı Karşıtlığı Paradoksu'* irdelenmektedir. Bu amaçla Yahudi ve İslâm geleneğinde yazı karşıtlığının kökeni araştırılmıştır. Bu bağlamda yazar, İbrânî gelenekte, 'yazılı olanı sözlü olarak aktaramama sözlü olanı da yazılı olarak aktaramama' şeklinde özetlenecek Talmûdî ilke ile, İslâmî gelenekte, "Benden, Kur'an'dan başka bir şey yazmayınız, yazarlar varsa da yazdıklarını imha etsin" Hadîsinden hareketle her iki gelenekte yazı karşıtı olma bakımından bir paralellik kurmaya çalışmaktadır. Ayrıca Hz. Musa'ya *Yazılı Tora*'nın (Tora şe-bihtav) yanında *Sözlü Tora*'nın (Tora şe-be'alpe) verildiği ile "...Kendilerine indirileni insanlara açıklayasın..." âyeti ve "Bana kitap ve onunla birlikte bir benzeri/misli verildi" hadîsinden hareketle görüşlerini temellendirmeye çalışmaktadır.

Daha sonra Yahudi gelenek içerisinde kutsal metinleri yazı ile kayıt altına alma karşıtı eğilimlerin kökenlerine inmeye çalışır. İbrani gelenekteki yazı karşıtlığının sebepleri ortaya çıkarıldığında, hem kendisinden önceki hem de kendisinden sonraki anlayışların anlaşılmasını kolaylaştıracağını savunur. Bu çerçevede Yazılı Tora ve onun yorumu mahiyetindeki Sözlü Tora'nın yazılı naklini yasaklayan rivayetlerin nasıl şekillendiği problemi, bu problemin arka planında yatan sebeplerin dinî, sosyolojik, kültürel ve psikolojik temellerinin irdelenmesi ve bunun Hadîs geleneği üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması gerektiğini ifade etmektedir.

İkinci Bölümde (57-136) *Talmûd ve Hadîs'in 'Sözlü Rivayet' Teorisi* incelenmektedir. Konuya Yahudi Geleneğinin iki ekolü Rabbani Geleneği ile Karaim Yahudiliğinde Sözlü Tora Problemi ile giriş yapılmıştır. Rabbani Gelenekte Sözlü Tora'nın önemi ve bu terimin ifade ettiği manalar açıklanır. Buna göre Rabbani Gelenekte Sözlü Tora, Yazılı Tora etrafında bir kalkan ve zırh gibi durur. Bu koruyucu özelliği ile Sözlü Tora, Yazılı Tora'yı hem korumayı hem de daha rahat anlamayı temin eder.

Karaim Yahudilerine göre ise Talmûd, Rabbani Yahudiliğin şeriatleri, adetleri örfleri ve doğmatik görüşleri dahil Rabbilerin Hz. Musa ve onu takip eden Peygamberlere varıncaya kadar gelen vahye dayandığına dair herhangi bir kanıt ve otorite göstermeksizin uydurduklarından başka bir şey değildir.

Yazar daha sonra konuyu din-dil ve sözlü rivayet olgusu ve ilişkisi bağlamında genişletmekte ve sözlü rivayetin fenomenolojik doğasını incelemektedir. Bütün evreniyle Hz. Peygamber'e ilk muhatap olan sahabenin, bu 'evren'i bir 'rivayet' unsuru gibi algılamadıklarını ve kendilerini bir 'râvî' psikolojisi içerisinde görevli bir taşıyıcı olarak hissetmediklerini savunur.

Ayrıca bu rivayetlerin yazıya geçirilmesi, tertip ve cümle kalıpları şeklinde yerleştirilmesi, bu metinlerin imla kurallarına uydurulması, paragraflanması gibi unsurların anlamın şekillenmesinde, yeni anlamlar kazanmasında veya kaybetmesinde doğrudan rol oynadığını ifade eder. Hadîslerin lafzıyla rivayet imkânı ve sözlü rivayet ilişkisi bağlamında, sözlü dil ile yazılı dil arasında geçişkenliğin yol açtığı sorunları, ortaya koymaya çalışır. Ardından sözlü ve yazılı rivayet formlarını ele alır.

Üçüncü Bölüm (137-297) *Talmûd Usûlüne Giriş-I* ve *Talmûd Usûlüne Giriş-II* olarak iki kısımdan meydana gelmiştir.

Talmûd Usûlüne Giriş-I'de Talmûdî Edebiyatla, Hadîs Edebiyatının oluşumunda önemli rol oynadıklarına inandığı, *Mişna, Gemara, Halaha, Agada ve Baraita...* gibi kavramların *yapısal-kavramsal analiz-sentez*lerini yapmıştır. Daha sonra konuyu Talmûd'un teşekkülü, râvî tabakası ve isnad sistemi üzerinden genişleterek, İslâmî isnad sistemi ile, Rabbanî isnad sistemini mercek altına alarak benzer sorunlara dikkat çekmektedir.

Daha sonra Talmûd rivayet zincirini oluşturan kronolojiye yer verilmiştir. Rabbanî Yahudilik'te Yazılı Tora ile birlikte onun açıklaması olan Sözlü Tora'nın Hz. Musa'ya Sina'da verildiği inancı gereği, Hadîsler için kullanılan vahy-i gayrı metlûv gibi, '*Miqra dışı vahiy*' olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla nüzûl tarihi olarak kabul edilen M. Ö. 1312 'den M. S. 1490 yılına kadar *Dönemlere Göre İsnad Şeması-I* içinde isnad şemasına yer verilmiştir. Rivayetlerin isnadla nakledilme ve korunma gerekçeleri irdelendikten sonra sözlü rivayetlerin derlenerek yazıya geçirilmede Talmûdî ve Hadîs gelenekleri arasında benzerlikler kurulmuştur.

Talmûd Rivayet Zincirini oluşturan Kronoloji-II başlığı altında *Dönemlere Göre İsnad Şeması-II*'ye yer verilmiştir. Buna göre rivayet silsilesi M. Ö. 1312 yılında Hz. Musa ile başlamakta ve M. S. 220'de 40. tabaka ile son bulur. Bunun ardından meçhul Talmûd râvîleri ve M. S. 450'den itibaren Talmûd Şarihleri ve Yorumcuları silsilesine M. S XVI. Yüzyıla kadar yer verilmiştir. Rabbanî isnad sistemi ile İslâmî isnad sistemi arasındaki benzer noktalar yedi madde halinde özetlenmiştir.

Yazar, Talmûd öncesi ve Talmûd Dönemi Bilgin Tabakalarını *Ezra* ile başlayan *Tannaitik* dönem öncesi *Soferim, Zugot, Tannaim, Amoraim, Stammaim, Savoraim* şeklinde M. S. 7. asır başlarına başka bir ifade ile İslâmî döneme kadarki bilginleri altı tabakaya ayırır. Bu tabakalarla Hadîs râvîleri arasında zaman-zaman ilintiler kurmuştur. Ardından Talmûd râvîlerinin kimliklerinin tesbiti sorunu bağlamında, tespit kriterleri, râvîyi ve ikamet yerini tespit etmede yapılan linguistik çıkarımlar, râvî ve yer formülasyonlarına yer verilmiştir.

Talmûd sonrası bilgin tabakalarına ayırdığı konuda, Talmûd'un tamamlanmasından sonra Talmûd üzerinde M. S. 800 ve 1040 yılları arasında, *Geonim, Rişonim, Aharonim* gibi dönemlere ilişkin kısa bilgiler ve bilgin isimleri vermekle yetinir. Bu dönemlere ait Yahudi fakih, şarih ve usûlcu gibi din bilginleri tarafından çok geniş hacimli çalışmalar yapıldığını, ancak başka bir araştırma konusu olması gereken bu dönemlere bu araştırmada yer verilmediğini belirtir.

Yazar, *Talmûd Tarihi* için ayırdığı konuda, Talmûd Tarihi ve Usûlü ile Hadîs Tarihi ve Usûlü arasında karşılaştırmalar yaparak konu ile ilgili kaynakları, Mişna Nüshalarını, Babil Talmûdu'na eklenen Risaleleri, Küçük Edep ve Adap Risalelerini, Müstensihlerin Risalesini, Kallah Risalesin, Şeva Mesahot Ketanot Risalelerini, Masehet Sefer Torah Risalesi, Mezuzah Risalesi, Tefillin Risalesi, Tsitsit Risalesi, Avadîm Risalesi, Gerim Risalesi, Kutim Risalesi, Semahot Kitabı kısaca tanıtmaktadır. Bu tanıtlar esnasında bazen Müslümanlar tarafından yazılmış risale ve ilmihal türü kitaplarla olan benzerliklere dikkat çekmektedir.

Talmûd Usûlü'ne Giriş II başlığı altında Talmûd *Hermenötiği* işlenmiştir. Hadîs ve Talmûd Usûlleri'ne dair analiz yapmak için öncelikle Hadîs Usûlü'nden önce teşekkül etmiş olan *Talmûd Usûlü*'nun bilinmesi gerektiğini vurgular. Belli kurallar dahilinde kutsal metindeki cümlelerin anlamını açıklayan bir yorumlama sanatı olan Hermenötik kavramını özellikle kullandığını vurgulayan yazar, konuya *Rabbi Akiva* ve öğrencilerinin oluşturduğu *Üç Yorum Kuralını* açıklamakla giriş yapar. Sonra sırasıyla *Hilel'in Yedi Yorum Kuralını*, *Yişmael'in On Üç Yorum Kuralını*, *R. Eliezer b. Yose ha-Galili'nin Otuz İki Yorum Kuralını* açıklar ve nadiren bazı Hadîs ve ayetlerle ilintiler kurar. Ardından *Teknik-Metodolojik Analiz-Sentez* ile tarih içerisinde Talmûd'un yorumu ile ilgili oluşmuş kavramlardan kırk tanesi incelenmiştir. Sonrasında Talmûd'un *Kitaplar* ve *Bablara* göre içeriği verilmiştir.

Dördüncü Bölümde (299-330) *Hadîs ve Talmûd'un Rivayeti Ve Korunmasında Şahsi Kayıtlar* ele alınmıştır. Konu ile ilgili olarak Hadîslerin rivayeti ve korunması safhasında râvilerin farklı tahammül sigalarıyla aldıkları rivayetleri korumalarının bir destek ve aracı unsuru olarak geliştirdikleri şahsî not ve kayıtların Hadîslerin korunması ve metinlerinin sıhhatli inşası ameliyesindeki katkıları araştırılmıştır. Yine benzer özellikler sergileyen *İbrânî Gelenekte Sözlü Tora*'nın aktarılma süreci ile korunmasındaki benzerlikler ve koşutluklar kısaca incelenmiştir. Hadîs ve Talmûd'un rivayet ve korunmasında gösterilen şahsî gayret ve titizlikle ilgili pek çok örneğe yer verilmiştir.

Beşinci Bölümde (331-378) *Talmûd ve Hadîs Eğitimi ve Metodları* konusuna ayrılmıştır. İlk olarak *Talmûd Eğitimi ve Metodu* ele alınmıştır. Yahudi kültüründe Yazılı Tora ve Mişna ile Gemara'yı içeren Sözlü Tora olan Talmûd'un eğitim metodu ve buna dair kurallar detaylı olarak belirlenmiştir. Zira Yazılı Tora ve Sözlü Tora her ikisi birlikte tam ve '*Bütün Tora*'yı oluşturmaktadır. Bu yüzden

Tora ve Talmûd eğitimi, etle tırnak gibi birbirinden ayırmak imkânsız hale gelmiştir. Bu yüzden Yahudi kültür ve geleneğinin üzerinde bina edildiği Talmûd'un öğrenilmesi çok önemli bir mitzva/ibadet olarak görülmüştür.

Yazar, Maimonides'in Mişne Tora'sında Sefer ha-Mada içerisinde yar alan, "*Bütün mitzvalar arasında Tora öğrenmeye denk bir mitzva yoktur, dahası, Tora öğrenmek diğer bütün mitzvaları öğrenmeye eşittir, çünkü Tora çalışmak ve onu öğrenmek zaten kişiyi onunla amel etmeye sevk eder. Bu nedenle Tora öğrenmek ve çalışmak her durumda onunla amel etmekten daha bir önceliğe sahiptir*", pasajını naklettikten sonra, *Sefer ha-Mada* ile *Hadis Mecmuaları* içerisinde yer alan *Kitabu'l-İlim* arasındaki benzerliğe dikkat çeker. Konu ile ilgili başka örnekler verir.

Daha sonra Talmûd eğitimi alabilecek kişiler ve Talmûd eğitiminin fazilet ve adabı açıklanır. Tora ve Talmûd talebesinin sahip olması gereken özellikler, öğretmen-öğrenci münasebetleri, öğrenci adabı ve meclis ahlakına dair meseleler sıralanır. Ardından toplum hayatında Tora ve Talmûd bilginleri ve talebelerinin yeri anlatılır.

Talmûd eğitimine ilişkin Yahudi geleneğinde verilen malumattan sonra *Hadis Eğitimi ve Metodu* başlığı altında, *Buhârî*'nin *Kitabu'l-İlim* ile *Hatib el-Bağdâdî*'nin *el-Câmi'u li-Ahlâki'r-Râvî* adlı kitabının içerikleri kısaca verilerek değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmelerde Yahudi geleneğinde Talmûd eğitimi ile İslâm geleneğindeki Hadis eğitimi arasında çarpıcı benzerlikler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç Ve Değerlendirme (379-393) kısmında, muhtemelen bu alanda yapılmış ilk çalışma olması sebebiyle yazar çok net sonuçlara yer vermemiştir. Ancak konu ile ilgili çok yönlü sorunlara dikkat çekerek, bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu bağlamda şu noktalara dikkat çeker: Yahudiliğin Tora'dan sonra gelen en önemli kaynağı Talmûd ile, İslâm'ın Kur'ân'dan sonra gelen en önemli kaynağı Hadis'in, her iki din mensubunun inançlarını ve bu inançların pratik hayatta yansıma biçimlerini tanzim eder. Neredeyse hayatın her alanına ilişkin düzenlemeler içeren bu iki kaynak, asılları itibariyle sözlü olarak ifade edilmişlerdir. Dolayısıyla Tora ya da Kur'ân'ın anlaşılması için bu iki kaynak temel işlev görürler. Bu nedenle kimi iddialara göre Tora ve Kur'ân metinlerini de aşan ölçüde önemli bir yer tutmaktadır. Bu iki sözlü kaynağın sözlü evreleri ve yazıya geçirilmeleri arasında problemler ve çözümler itibariyle de benzerlikler vardır.

Hadîs açısından râvîlerin ilk elden rivayet ettikleri *hadîs*ler ile ilk elde mevcut *sünnet*lerin gerçek tabiatına dair nesnel ölçütlere sahip olmadığımız problemi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yazar, elde mevcut-metin, yazılı hale gelen *söz*'ün, kültürel ya da tarihsel olarak mesafelerle asilla arası açılarak yabancılaştırdığı şeyle arasındaki mesafeyi kat ederek yazılı halindeki *söz*'ün tekrar konuşması -sözlü tabiatını dışa vurması- imkânını hadîslere sağlamak için *Hadîs Hermenötiği*, *Hadîs Fenomenolojisi* ve *Hadîs Epistemolojisinin* inşa edilmesi gerektiğini vurgular. Böylece ağızdan ağza duygulara vasıta olan ama cansız olan kelimelerle hayata canlılık kazandıran hadîs'in geçmiş zamanlardaki özgürlüğünün ve özgünlüğünün yeniden kazanma imkânını sorgular.

Bu bağlamda şu sorular üzerinde durur: Geçmişin gerçekleri bugünün gerçeklerine dönüştürülebilir mi? İslâm geleneğinde Kur'ân'dan daha çok pratik hayatın içinde rol almış sünnetle, Yazılı Tora'dan daha ziyade onun taşıyıcısı olan Sözlü Tora'nın gerçekliği bugüne kadar nasıl ve ne kadar taşınabilmiş? Dilin tuzağına düşülerek lafzın verdiği/vereceği anlamı mı, yoksa mecaz diyerek hakikati mi ıskalayacağız? Asıl itibariyle sözlü karakteri taşıyan daha sonra yazılı karaktere bürünen Hadîs ve Talmûd'un elimizdeki nüshalarına müracaat edildiğinde benzer pek çok soru ile karşılaşmak mümkün olduğuna dikkat çekilir.

Hadîs-Sünnet gibi Talmûd'da insanlık medeniyetinin oldukça hacimli yazılı eserleri arasında son derece önemli bir yere sahiptir. Hadîs-sünnet gibi Talmûd da bir yaşam tarzı ve dünya görüşü inşa eden ve hayatın bütün detaylarını dantel-dantel incelikle işleyen bilgilerle doludur. Ancak Yazılı Tora'nın üslûbu dışında bir tarzda sunduğundan, yaşamın satırları arasında yerini alarak zamanla geliş[tir]miştir. Benzer şekilde *Hadîs* ve *Sünnet* de Hz. Peygamber'in hayatında ve vefatı sonrasında ortaya çıkan problemlerin Kur'ân'daki katı formuyla değil, hadîselerin ışığında Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı anlayışıyla daha insanî ve belki de daha çok yaşam nefesini taşıyan ve sonrasında kayıt altına alındıktan sonra ilk zamanlarda canlılığını kısmen koruyan bir zahîre ve mahzen görevi görmüştür. Hadîs-sünnet birlikteliği, '*Kelâmullâh*' olan *Kur'ân Kitabı*'nın sayfalarının hayata müdahil olmasını sağlamıştır.

Kısa bir *Sözlükten* (395-398) sonra bir hayli geniş bir *Bibliyografya* (399-463) ile devam eden yazar, kitabını beş ek ve dizinle bitirmiştir. Bu ekler, *Ek-1 İbranice Gematriya Tablosu* (465), *Ek-2 Arapça Ebced Hesabı Tablosu* (466), *Ek-3 Grek Alfabeti Sayı Değeri Tablosu* (467), *Ek-4 İbranice Raşi Yazıtipi Tablosu*, *Ek-5* (469-

481)'te *Rambam*'ın '*Mişna Tora*'sının '*Sefer Hamad'a*' Bölümünden *Hilhot Talmûd Tora*'nın İbranice metnini ekleyerek *Dizin* (483-500) ile bitirmiştir.